

"מורנו" להחזיר עטרה ליושנה

סמיכה לרבנות ללא היתר הוראה

הלכות שמיטה

לאכלה – ולא להפסד

יחידה מספר 10

"לאכלה – ולא להפסד" (בבלי פסחים דף נב ע"ב)
ביחידה 8 הזכרנו את הלימוד הזה. ביחידה זו נברר את גדריו.
ביחידה הקודמת הגדרנו, מתוך דרשת הפסוק "לכם – לאכלה", אלו פירות קדושים בקדושת שביעית.
בהמשך לכך, ביחידה זו נברר על מה מחלקי הפרי חל איסור ההפסד.
לאחר מכן נברר את גדרי ההפסד עצמו. באלו אופנים אסור להפסיד את הפירות.

את מה אסור להפסיד

תוספתא מסכת שביעית (ליברמן) פרק ז הלכה ב

חומר בשביעית שאין במעשר שני ... שהשביעית עשה בה את המופקר כשמור, ופסולת אוכלין כאוכלין, ואוכלי אדם כאוכלי בהמה, וקליפי אגוזין וקליפי רמונים כיוצא בהן, מה שאין כן במעשר שני מתוספתא זו עולה שדין הפסולת של פירות שביעית חמור לפחות כפסולת של מעשר שני. לכאורה זה מסביר את הדין המופיע במשנה:

משנה מסכת שביעית פרק ז משנה ג

קליפי רמון והנץ שלו קליפי אגוזים והגלעינין יש להם שביעית ולדמיהן שביעית גם קליפות האגוזים והרימונים קדושים בקדושת שביעית. הרמב"ם פוסק את הדברים:

רמב"ם הלכות שמיטה ויובל פרק ז הלכה טו

קליפי רמון והנץ שלו קליפי אגוזים והגרעינין יש להם שביעית ולדמיהם שביעית אבל אין להם ביעור ולא לדמיהם אך יש לשאול מדוע יש בקליפות קדושה? ביחידה הקודמת למדנו שגידול שאינו ראוי לשימוש אינו קדוש בקדושת שביעית!

ר"י קורקוס הלכות שמיטה ויובל פרק ז הלכה טו

גרעיני שאר פירות קאמר, וראויין להסקה, ויש להן שביעית כיון שעיקר הפרי ראוי למאכל אדם, חלה קדושת שביעית גם על הקליפים והגרעינים ביחידה הקודמת למדנו שאין קדושה לעצים וקליפות מצד היותם ראויים להסקה. הר"י קורקוס אומר שהגרעינים והקליפות קדושים מצד היותם נספחים לפרי, וכל אימת שיש בהם שימוש כלשהו (גם אם מצד עצמו לא היה מצדיק החלת קדושה עליהם), הם נותרים בקדושתם, שחלה עליהם יחד עם הפרי, ומחמת היותם נספחים לו. כך מפרשים גם הכסף משנה והמקדש דוד. הרדב"ז חולק:

רדב"ז הלכות שמיטה ויובל פרק ז הלכה טו

הטעם שהם ראויים לצביעה והם מתקיימין בארץ וקליפי אגוזים היינו הקליפה החיצונה שראויה לצביעה אבל הקליפה הפנימית הקשה הרי הוא כעצים

כלומר, ההבדל בין פירות שביעית לבין תרומות ומעשרות הוא שקדושת התרומות והמעשרות חלה על אוכל, בלבד, ולא על שימושים אחרים. כפי שלמדנו ביחידה הקודמת, פירות שביעית מיועדים לא רק "לאכלה", אלא גם "לכם". לכן קדושת שביעית תחול גם על חלקי הפרי שנחשבים פסולת ביחס להלכות אחרות (כמו תרומות ומעשרות). כך מפרש החסדי דוד את התוספתא:

חסדי דוד (על התוספתא) שביעית פרק ז הלכה ב

גם בשביעית פסולת אוכלין כאוכלין, כגון קש ותבן שהם פסולת אוכלין חל עליהן קדושת שביעית, כמבואר במשנה בכמה דוכתי, מה שאין כן במעשר, דקש ותבן פטורים לגמרי הרב קנייבסקי (דרך אמונה שמיטה ויובל פרק ה הלכה יט) דוחה את הפירוש של המקדש דוד, וממילא גם את דברי הכסף משנה והר"י קורקוס.

לסיכום וחיידוד:

בתוספתא נאמר שבשונה ממעשרות, פסולת פירות שביעית קדושה כפירות השביעית עצמה. הרמב"ם פסק את התוספתא להלכה. מדוע הפסולת קדושה? שני פירושים מרכזיים נאמרו לדברי התוספתא:

ר"י קורקוס, רדב"ז, כסף משנה, מקדש דוד: ביחס לפירות שביעית, הפסולת נחשבת נספחת לפרי, וממילא הקדושה חלה גם על הפסולת.

רדב"ז, חסדי דוד, דרך אמונה: קדושת שביעית חלה גם על חלקי הפרי שאינם ראויים למאכל אדם כלל, מחמת היותם ראויים למאכל בהמה או שימושים אחרים.

הנפקא מינה החשובה ביותר בין השיטות היא זאת:

ודאי שקדושת שביעית חלה על דברים שקדושת התרומה אינה חלה עליהם (כגון על קש ותבן, פרחים המייצרים צבע, וכדו').

הר"י קורקוס מבאר שקדושת השביעית נותרת על קליפות וגרעינים שלולא היותם נספחים לפרי לא היו קדושים. מהרדב"ז עולה שהקדושה חלה על קליפות וגרעינים הראויים לשימושים אחרים מצד עצמם.

פתחנו בברייתא האומרת ש"חומר" בשביעית מבמעשר שני. מן הדברים עולים שתי אפשרויות להסביר מהי החומרה:

לפי הכיוון הראשון – הקליפות והגרעינים של פירות השביעית נספחים לפרי, בשונה מתרומות ומעשרות. אם כן, יתכן וקדושה תחול על חלקים שאינם ראויים לשימוש כלל.

לפי הכיוון השני – כל החומרה בשביעית ממעשר שני הוא שקדושת שביעית חלה גם על דברים הראויים לשימושים אחרים, ולא רק הראוי לאכילה. אך דיני פסולת פירות שביעית אינה שונה מדיני פסולת פירות מעשר שני.

שאלה זו חשובה מאוד, מפני שאין בידינו מקורות תנאיים רבים העוסקים בקדושת פסולת פירות שביעית. לעומת זאת, מספר משניות וברייתות מפרטות אם קדושה נותרת על חלקי פסולת שונים של תרומות. לפי השיטה הראשונה, אין לנו להסיק קולות ביחס לפסולת שביעית מתוך דיני תרומות, שהרי פסולת פירות שביעית נותרת קדושה. לפי השיטה השנייה, לא ניתן להסיק על מה חלה קדושת שביעית, אך ניתן להסיק אם יש להתייחס לפסולת כקדושה.

כפי שנראה בהמשך, הפוסקים נטו לכיוון השני, והסיקו את גבולות וגדרי קדושת שביעית מגדרי קדושת מעשרות. לדוגמא, הרב טיקוצ'נסקי מסיק קולות שלמד ישירות מהלכות תרומות:

ספר השמיטה פרק ז אות ב סעיף ד

אין צורך לאכול תבשיל שנפסד או פת או פירות שעניפשו, ולא קניבת ירק הנשאר מפסולת הירק אחר הקניבה אם כך, נצלול לתוך סוגיית פסולת של תרומה, ומשם נשוב ונסיק להלכות פירות שביעית.¹

ניפוי

משנה מסכת תרומות פרק יא משנה ה

.... המורסן מותר. סובין של חדשות אסורות ושל ישנות מותר. ונוהג בתרומה כדרך שהוא נוהג בחולין. המסלת קב או קביים לסאה לא יאבד את השאר, אלא יניחנו במקום המוצנע

¹ העמקה נוספת ניתן למצוא במאמרם של ידידי, בוגרי ארץ חמדה הרבנים טוביה בר אילן ונתן קר, כאן.

המורסן הוא ממש פסולת, ואין בו קדושה. לגבי הסובין המשנה אומרת שמותר לנפות כדרך שמנפה בחולין. אך אם מנפה קב או קביים לסאה (כלומר – מתוך הקמח נותר רק שליש או ששית מהקמח המקורי), ודאי שנותר קמח רב הראוי לאכילה, ועל כן יש להניחו בצד, ולא לאבדו.

רמב"ם על משנה מסכת תרומות פרק יא משנה ה

ומורסן, היא הפסולת הגסה הצפה על הסובין. וסובין, הפסולת. ואמרו ונוהג בתרומה כדרך שהוא נוהג בחולין, ר"ל שמותר לו לנפות את התרומה וישליך מן הטנופת כל מה שאינו ראוי לאכילה כדרך שעושין בחולין. המסלת, נגזר מן סלת. והכוונה שאם לקח סאה חטין והוציא מהן קב או קביים סולת לא ישליך השאר מפני שהוא ראוי לאכילה, ואסור לאבד את התרומה. אלא יניח השאר במקום מוצנע.

מלשון הרמב"ם נשמע שיש קריטריון פשוט: תלוי אם הפסולת ראויה לאכילה. הריבמ"ץ (מבעלי התוספות, תלמידו של ר"ת) אינו מעלה את הקריטריון של היותו ראוי לאכילה, אלא אם אנשים רגילים לאכול:

פירוש הריבמ"ץ למשנה מסכת תרומות פרק יא משנה ה

סובין של חדשות. כל זמן שהבריות חובטין, רבי אחא אמר עד לי יום, שדרכן ליאכל. ושל ישנות מותרין לזרין לאכילה, דאין דרכו לאוכלן.

הבדל זה גם בא לידי ביטוי באופן בו הרמב"ם פוסק את המשנה:

רמב"ם הלכות תרומות פרק יא הלכה ה

כדרך שמרקדין את הקמח בחולין כך נוהג הכהן בתרומה, מרקד לאכול ומשליך את המורסן, הרי שרצה לעשות סולת מנופה בנפיות הרבה עד שיוציא קב או קביים מן הסאה לא ישליך את השאר מפני שהוא ראוי לאכילה אלא יניחהו במקום מוצנע

הרמב"ם מבאר שהמשפט המופיע באמצע המשנה, "כדרך שהוא נוהג בחולין", תלוי בכך שאינו משליך שום דבר הראוי לאכילה. לכן המשנה מסיימת ואומרת שאם הוא מנפה גם חלקים הראויים לאכילה, יש להניח את מה שניפה בצד.

כאמור, הריבמ"ץ אינו מזכיר את השאלה מה ראוי לאכילה ומה לא. הוא מדגיש את השפעת הדרך בה נוהגים בחולין גם ביחס לחלק הראשון של המשנה:

פירוש הריבמ"ץ למשנה מסכת תרומות פרק יא משנה ה
ונוהג בתרומה כדרך שנוהג בחולין. פירוש מסלת בחטין כל מה שהוא רוצה

מדוע אין בכך איבוד? מפני שכך אנשים עושים! משמע שיתכן שישנם חלקים שניתן לאכול, ואף על פי כן מותר להשליך אותם, מפני שכך דרך בני האדם.

אם כך, מדברי הריבמ"ץ עולה שהקריטריון הוא דרך בני האדם. החלק האחרון של המשנה עוסק באנשים שבטלה דעתם אצל האנשים הרגילים, ולכן עליהם להצניע את החלק של הפרי שאנשים אחרים רגילים לאכול. לא מפני שהקריטריון הוא מה ראוי לאכילה, כפי שמדגיש הרמב"ם, אלא מפני ששינוי מדרך בני האדם (כמובן שיש קשר בין מה ראוי לאכילה ובין מה אנשים רגילים לאכול או להשליך. אך להבחנה זו יהיו משמעויות לגבי הגדרת גבולות מה קדוש בקדושת שביעית ומה לא, כפי שנלמד בהמשך).

ניתן לומר שלפי הרמב"ם יש לבחון את המדד האובייטיבי – האם ישנו דבר הראוי לאכילה, ואילו לפי הריבמ"ץ לכאורה הדברים תלויים בדרך בני אדם.

קניבה

משנה מסכת עדויות פרק ג משנה ג

קניבת ירק של תרומה: רבי דוסא מתיר לזרים, וחכמים אוסרין

פירוש המשנה לרמב"ם מסכת עדויות פרק ג משנה ג

קנבת ירק, הקצוות שחותכין וזורקין מן הירק בעת שמחתכין אותו לבשול

מהי המחלוקת? אנשים משליכים את קניבת הירק, למרות שהיא ראויה לאכילה. ניתן להציע שזו המחלוקת – מהו דין חלקי הפרי שאנשים הקצו מאכילה, למרות שהם ראויים לאכילה? רבי דוסא אומר שהם מאבדים את קדושתם, וחכמים חולקים.

בירושלמי מגבילים את חידושם של חכמים:

תלמוד ירושלמי (וילנא) מסכת תרומות פרק יא הלכה ד

ר' אבהו בשם רבי יוחנן: לא שנו אלא בקניבת ירק של גננין, אבל בקניבת ירק של בעלי בתים אף רבנן מודיין בירושלמי מבחינים בין שני סוגי חיתוכים. ללא להיכנס לשאלה מדוע בעלי בתים חותכים בצורה שונה מהגננים, לכאורה יש שתי אפשרויות עקרוניות להבין את דברי חכמים:

א. ישנם חלקים של האוכל שבאמת אינם ראויים למאכל. כאשר חותכים אותם, ודאי שאין בהם קדושה.

ב. אמנם הגננים חותכים בצורה גסה, אך החיתוך של בעלי הבתים קובע את הסטנדרט של מה נחשב חיתוך מינימלי.

נחדד את ההבדל בעזרת הצעת נפקא מינה. אדם רוצה לאכול מלפפון. נניח שיש קצה מינימלי שמקובל אצל כולם להסיר מהמלפפון לפני האכילה. קצה המלפפון ראוי לאכילה, ובכל זאת אנו מניחים שישנו קצה שכולם חותכים.

לפי האפשרות הראשונה, גם קצה זה יהיה קדוש, מפני שהוא ראוי לאכילה. לפי האפשרות השנייה לא תהיה בו קדושה, מפני שהוא עומד בסטנדרט של החיתוך המינימלי.

הרמב"ם פוסק את הירושלמי (אך ככל הנראה גרס הפוך²):

רמב"ם הלכות תרומות פרק יא הלכה י

עוקצי תאנים וגרוגרות והכליסים והחרובין ומיעי אבטיח (הכוונה היא למלון) וקליפי אבטיח ואתרוג ומלפפון אף על פי שאין בהן אוכל וקניבת ירק שמשליכין בעלי בתים הרי אלו אסורים לזרים, אבל קניבת ירק שמקנבים הגננין מותרת לזרים, קליפי פולין ושומשמין אם יש בהן אוכל אסורין אין בהן אוכל מותרין.

על פניו דברי הרמב"ם תמוהים. אם אין בקליפות אלו אוכל, מדוע יש בהם קדושה? מה גם שבהמשך הדברים הרמב"ם אומר שיש קליפות וגרעינים שאין בהם אוכל ולפיכך אינם קדושים. מהו ההבדל? על פניו הכוונה איננה שאין שם אוכל. הכוונה היא שלא מקובל לאכול את הדברים הללו. ובכל זאת יש בהם קדושה, מפני שיש שם משהו ראוי לאכילה.³

אם כך, נראה שפרשנות דברי הרמב"ם תואמת את הדברים הקודמים: לפי הרמב"ם, כל עוד יש משהו ראוי לאכילה, הקצוות הללו נותרות בקדושתן, גם אם אנשים אינם רגילים להקפיד עליהם. גם הריב"מ⁴ פוסק את המשנה ממסכת עדיות, באמצע פירושו למשנת תרומות בה פתחנו:

ונוהג בתרומה כדרך שנוהג בחולין. פי' מסלת בחטין כל מה שהוא רוצה, מקנב בירק כל מה שהוא רוצה, כמו שמקנב בירק חולין כך מקנב בירק תרומה. כדרך שנוהג בחולין - ואין כאן משום מאבד תרומה כשמשליך המותר: ירושלמי וכן במקנב בירק:

הריב"מ⁵ אומר שכשם שמותר לנפות קמח באופן הסביר, כך מותר לקנב ירקות באופן הסביר, והחלק המקנב אינו קדוש. הריב"מ⁶ אומר שדין זה זהה לדין המשנה בתרומות. כלומר, לפי הריב"מ⁷ מותר לחתוך, לנפות או להסיר באופן הרגיל. ניפוי או חיתוך של אניני טעם (בעלי בתים) ייצר שאריות שיש בהן קדושה, אך לא ניפוי או חיתוך סביר (של גננים).

להלכה

ספר השמיטה פרק ז אות ג סעיף א

עוקצי תאנים שנשאר בהם אוכל, או גרעיני פירות שיש בתוכם מאכל, כגון גרעיני שזיפים ואפרסקים, או שהם רכים כגון גרעיני תפוחים, או שנשאר סביבותם לחלוחית הפרי כגון של תמרים וזיתים - אסור להפסידם, שעדיין ראויים למאכל

וכן הגרש"ז:

² ישנה התחבטות קטנה באחרונים מדוע הרמב"ם הופך את הירושלמי. מכיוון שאין לנו ידע היסטורי על מנהגם של הגננים ומנהגם של בעלי הבתים, אנו מתייחסים לעיקרון העולה מן הדברים, ואיננו מעמיקים בשאלה זו.

³ לחילופין ניתן להציע שהכוונה היא שאין אוכל דבוק לקליפה, אלא שהקליפה עצמה היא האוכל. מלפפון הוא מקרה פשוט - קליפתו ראויה לאכילה. אין צורך שאוכל נוסף יהיה דבוק לקליפתו בכדי לומר שקליפתו קדושה בקדושת שביעית. לגבי אבטיח ואתרוג הגבול פחות פשוט, אך יתכן וגם ביחס אליהם אפשר לבאר באופן דומה.

שלחן שלמה שביעית פרק 'פירות שביעית' עמוד קפז

גם גרעיני פרי שאינם ראויים לאכילה בפני עצמם, כגון שיזף או אפרסק, אם נשאר בהם דבוק מבשר הפרי, הרי הם קדושים בקדושת שביעית, ולא יזרקם מיד אלא יניחם עד שייפסלו מאכילת אדם
אם נותר משהו על הגרעין, יש לנהוג בו קדושה, מכיוון שהוא ראוי לאכילה, גם אם רוב האנשים אינם מקפידים על מיעוט זה. דברים אלו תואמים את שיטת הרמב"ם.
לעומת זאת, הרב אלישיב מקל, בהתאם לשיטת בעלי התוספות והריב"ם:"

משפטי ארץ - שביעית פרק כג הערות 9 - 10

כל שהוריד היטב את בשר הפרי מהגרעינים ואין דעתו להוריד יותר, אין צריך לטרוח יותר, ויכול להשליכם כך לאשפה, וכן הורה הגרי"ש אלישיב
וכן מורנו הרב שאול ישראלי כתב ונהג למעשה:

התורה והארץ חלק ג עמוד 179

אין קדושת שביעית בשאריות מזון שאין דרך בני אדם לאוכלן לאחר שנשארו, כגון: שאריות אוכל שנותרו בצלחת יש לציין שגם הגרש"ז נוטה להקל בשאריות מזון. הוא מסביר את הסברא שבדבר:

שו"ת מנחת שלמה חלק א סימן נא

נראה כיון דמקרא ד'והיתה לכם לאכלה' ילפינן שצריכים לאכול כדרך אכילה, ודבר שדרכו לאכול חי לא יאכלנו מבושל, הוא הדין נמי דאית לן למימר דקרא ד'לאכלה' לא נאמר אלא על דברים שרגילין לאוכלן, ולא על מה שרגילין לזרוק לאשפה. ולא נאמר כלל קרא דלכם לאכלה על דברים שבכל השנים הם חשובים כעפרא בעלמא
נראה שהגרש"ז מחלק בין שני דברים: מה שנותר על הגרעין, או דבוק לקליפה, שמצד עצמו הוא פרי לכל דבר, אלא שקשה להוציא אותו, ובין שאריות מזון, שאנשים מחשיבים כאשפה, ולכן קדושת שביעית סרה מאליה.

הראוי לבהמה בימנו כשבחברה שלנו לא טורחים לשמור לבהמות

כפי שלמדנו, גם מאכל הבהמה קדוש בקדושת שביעית. החזון איש מתלבט אם הגדרת 'מאכל בהמה' היא הגדרה אובייקטיבית, או תלויה בזמן ובמקום:

חזון איש שביעית סימן יד אות י

אם רוב בני אדם אין מיחדין אותן לבהמה פקעה קדושתה, וכמו דאמר רוב עצים להסקה אף שראוין לבישול ולהתחמם מהם, וכמו שכתב תוספות ומיהו יש לעיין אי תלוי במקום שהן נמצאין, או אזלינן בתר רובא דעלמא, או הדבר מסור לחכמים כפי התשמיש הנאות להם, ואפשר שהתשמיש הנאות הוא ליתנן לבהמה ועדיין קדשי הרב וחזר תמה על עצם הספק:

שו"ת שבט הלוי חלק ב סימן קצט

מניין לנו להקל בדבר שראוי למאכל בהמה, ובהמה אוכלת אותו, דמצד זה ראוי שתחול קדושת שביעית, אלא שרוב בני אדם אין חוששין להשתמש בו לצורך בהמה וזורקין אותו, על כל פנים, כיוון שראוי הוא, מניין לנו דעניין זה שאין הרוב משתמשים בו הוא הפקעה גמורה מקדושת שביעית? פשוט משנתנו 'קליפי רמון והנץ שלו, קליפי אגוזים וכו' יש להם שביעית וכו' - מוכח דהלכה קבועה היא לדורות בשביל שראויין לצביעה, ואילו לדעת החזון איש ראוי לצביעה עדיין אינו התנאי השלם, רק שצובעים בו באמת לרוב העולם, ואילו יעשו כן רק מיעוט העולם, ורוב העולם יזרקו קליפי רמון - תיפול הלכה זאת, וסתימת העניין במשנה וברמב"ם לא יראה כן

הגרש"ז דוחה את דבריו:

שו"ת מנחת שלמה חלק א סימן נא

עיקר דברי ידידי הגאון הנ"ל אינם נראים לעני"ד. שהרי מסתבר דבשביעית צריכים להתחשב לא רק עם בהמות שבבית, אלא גם עם עוף השמים וחיות שבשדה, וכיון שכן, אמאי לא נוהג שביעית בכל מיני עלין וקליפין, אפילו בהנך דלא חזו כלל לבהמה ורגילין תמיד לזרוקן, דהא מכל מקום איכא ודאי חיות כאלה שהם כן אוכלין אותן, וכההיא דחבילי זמורות שהן מאכל פילין! על כרחנו, כיון שרגילין לזרוקן, אין מתחשבין בכך.... גם נקטינן דבפרחי נוי לא נוהג שביעית, ואף על פי שראויין ודאי לבהמות או לחיות ועופות... כיוון דמקרא ד'והיתה לכם לאכלה' ילפינן שצריכים לאכול כדרך אכילה, ודבר שדרכו לאכול חי לא יאכלנו מבושל, הוא הדין נמי דאית לן למימר דקרא ד'לאכלה' לא נאמר אלא על

דברים שרגילין לאוכלו, ולא על מה שרגילין לזרוק לאשפה. ולא נאמר כלל קרא ד'לכם לאכלה' על דברים שבכל השנים הם חשובים כעפרא בעלמא ... בכי האי גוונא שאף אם לא חישוב כלל, הכל רגילין לזרוקו, וחשיבי כעפרא, דודאי לא קדוש כלל בקדושת שביעית

נראה שהמחלוקת תלויה בדברים שלמדנו לעיל:

החזון איש מתלבט אם יש לבחון את האוכל הראוי לבהמות מבחינה אובייקטיבית, מחמת היות האוכל ראוי לבהמה (בדומה לשיטת הרמב"ם), או מבחינה סובייקטיבית, מבחינת השימוש ביבול בפועל (בדומה לשיטת הריב"ם^ז). הרב וחנר תמה על כך: לכאורה אם המשנה קובעת שאוכל מסוים קדוש כמאכל בהמה, וכי ההרגל שמשנתה עם הזמנים ישנה את ההלכה האמורה במשנה?

הגרש"ז משיב על כך: בודאי שההרגל האנושי משפיע על ההלכה. קדושת השביעית מבוססת על הקריטריון של 'לכם לאכלה'. אם כך, "אתם" הוא הקריטריון הקובע. מה שאנשים רגילים לשמור ולהשתמש בו קדוש בקדושת שביעית, ומה שרגילים לזרוק אינו קדוש.

כפי שהערנו לעיל, הגרש"ז נמצא כשיטת בנינים. הוא מבחין בין שלושה דברים:

שאריות פרי על הגרעין, שמצד עצמו הוא פרי לכל דבר – יש להחמיר כשיטת הרמב"ם ולנהוג בו קדושת שביעית. אך זאת רק מכיוון שאין חולק שיש שם אוכל.

חלק מהפרי שאנשים אינם מתייחסים אליו כאוכל, ומעולם לא התייחסו אליו כאוכל, אין בו קדושה כלל, גם אם אפשר תיאורטית להשתמש בו כמאכל לבהמות.

לגבי שאריות שבצלחת הוא מסתפק, כאמור. מצד אחד, מדובר בפירות שהיו ראויים לגמרי, וחלה עליהן קדושה. מצד שני, כרגע הם במצב שכולם מתייחסים אליו כפסולת, ולכן לא ברור שעומד בקריטריון של "לאכלה".

לסיכום:

בתוספתא נאמר שבשונה ממעשרות, פסולת פירות שביעית קדושה כפירות השביעית עצמה. הרמב"ם פסק את התוספתא להלכה. מדוע הפסולת קדושה? שני פירושים מרכזיים נאמרו לדברי התוספתא:

ר"י קורקוס, רדב"ז, כסף משנה, מקדש דוד: ביחס לפירות שביעית, הפסולת נחשבת נספחת לפרי, וממילא הקדושה חלה גם על הפסולת.

רדב"ז, חסדי דוד, דרך אמונה: קדושת שביעית חלה גם על חלקי הפרי שאינם ראויים למאכל אדם כלל, מחמת היותם ראויים למאכל בהמה או שימושים אחרים.

הנפקא מינה בין השיטות היא אם ישנה קדושה בקליפות וגרעינים שאנשים רגילים לזרוק, למרות שיש עליהם אוכל. אך שאלה חשובה יותר ללימוד שלנו הוא אם ניתן להסיק מהלכות תרומות ומעשרות להלכות שביעית. לפי הכיוון הראשון לכאורה אי אפשר, מכיוון שכל דבר שנספח לפרי קדוש בקדושת שביעית, בשונה מתרומה ומעשר שני. לפי הכיוון השני אמנם יש קריטריון של "לכם", המחיל קדושה על חלקים שאינם ראויים לאכילה, אלא לשימושים אחרים. אך גדרי פסולת שכבר איננה ראויה לאכילה לכאורה יהיו זהים.

הפוסקים נוטים לכיוון זה, ועל כן נמשיך ונברר את גדרי פסולת פירות שביעית על ידי עיון בהלכות פסולת של תרומה.

ניפוי

המשנה (מסכת תרומות פרק יא משנה ה) אומרת שמותר לנפות קמה של תרומה כדרך שמנפים קמה של חולין. ברם, אם מנפה בצורה יותר מדוקדקת, יש להניח את הפסולת בצד, ולא לאבדו, מכיוון שיש בו קמה ראוי לאכילה.

הרמב"ם בפירושו למשנה זו מדגיש שיש להניח בצד כל דבר שראוי לאכילה. כך הרמב"ם גם פוסק בהלכות.

הריב"ם^ז, לעומתו, אינו מזכיר את השאלה אם הוא ראוי לאכילה, אלא אם דרכו להיאכל. הוא רואה את הכלל, שעושה כדרך שעושה בחולין, ככלל מכריע – מה שאנשים רגילים להתייחס אליו כפסולת הוא פסולת. אם ניפה יותר מהכמות שאנשים רגילים לנפות, אזי יש לנהוג בכך קדושת שביעית, אך לא מחמת עצם היותו ראוי לאכילה, אלא מחמת ששינה מדרכם של בני אדם.

קניבה

המשנה במסכת עדויות (פרק ג משנה ג) מביאה מחלוקת בין רבי דוסא וחכמים כיצד יש לנהוג בקניבת ירק של תרומה. רבי דוסא אומר שבטלה קדושתו, וחכמים אומרים שהיא עומדת בקדושתה.

בירושלמי (תרומות פרק יא הלכה ד) אומרים שגם חכמים מודים שמותר להשליך קניבת ירק של בעלי בתים, ואסרו רק קניבה של גננים. ניתן להציע שתי אפשרויות לביאור דברי חכמים:

א. ישנם חלקים של האוכל שבאמת אינם ראויים למאכל. כאשר חותכים אותם, ודאי שאין בהם קדושה.

ב. אמנם הגננים חותכים בצורה גסה, אך החיתוך של בעלי הבתים קובע את הסטנדרט של מה נחשב חיתוך מינימלי.

הרמב"ם פוסק שאם יש בקניבת הירק משהו ראוי לאכילה, יש לנהוג בו קדושה. משמע שפוסק כאפשרות הראשונה – קניבת הירק נותרת בקדושתה כל עוד יש בה משהו הראוי לאכילה.

הריב"מ"ץ משווה בין הניפוי לבין הקניבה. הוא אומר שכשם שמותר לנפות קמח באופן הסביר, כך מותר לקנב ירקות באופן הסביר, והחלק המקונב אינו קדוש. דבריו תואמים את שיטתו: ניתן להסיר כל דבר שאנשים רגילים להסיר, וקדושתו סרה.

להלכה

הגרש"ז והרב טיקוצ'ינסקי הולכים בדרכו של הרמב"ם, ופוסקים שאם נותר פרי על הגרעין, יש לנהוג בו קדושה, למרות שרוב בני האדם היו משליכים אותו.

הרב אלישיב ומורנו ורבנו הרב שאול ישראלי הולכים בדרכו של הריב"מ"ץ, ופוסקים שאם הסיר את הפרי מהגרעין, כדרך שבני אדם מסירים, מותר להשליכו לאשפה.

ברם, הגרש"ז מתלבט אם הוא הדין בשיירי צלחות. יתכן וישנו הבדל בין שאריות של פרי, שאין בהם רבב, והם לא השתנו ממצבם הטבעי, אלא שהם דבוקים לגרעין, לבין שיירי צלחות, שכבר נמאסו, ולכן הוא נוטה להתיר להשליך אותם.

הראוי לבהמה שבחברה שלנו לא טורחים לשמור לבהמות

כפי שלמדנו, גם מאכל הבהמה קדוש בקדושת שביעית. החזון איש מתלבט אם הגדרת 'מאכל בהמה' היא הגדרה אובייקטיבית, או תלויה בזמן ובמקום.

הרב וזנר תמה על עצם ההתלבטות – אם חז"ל קובעים שאוכל מסוים קדוש כמאכל בהמה, וכי ההרגל שמשנתה עם הזמנים ישנה את ההלכה האמורה במשנה?

נראה שהחזון איש מתלבט אם יש לבחון את האוכל הראוי לבהמות מבחינה אובייקטיבית, מחמת היות האוכל ראוי לבהמה (בדומה לשיטת הרמב"ם), או מבחינה סובייקטיבית, מבחינת השימוש ביבול בפועל (בדומה לשיטת הריב"מ"ץ).

הגרש"ז משיב על כך: בודאי שההרגל האנושי משפיע על ההלכה. קדושת השביעית מבוססת על הקריטריון של 'לכם לאכלה'. אם כך, "אתם" הוא הקריטריון הקובע. מה שאנשים רגילים לשמור ולהשתמש בו קדוש בקדושת שביעית, ומה שרגילים לזרוק אינו קדוש.

הגרש"ז מבחין בין שלושה דברים:

שאריות פרי על הגרעין, שמצד עצמו הוא פרי לכל דבר – יש להחמיר כשיטת הרמב"ם ולנהוג בו קדושת שביעית. אך זאת רק מכיוון שאין חולק שיש שם אוכל.

חלק מהפרי שאנשים אינם מתייחסים אליו כאוכל, ומעולם לא התייחסו אליו כאוכל, אין בו קדושה כלל, גם אם אפשר תיאורטית להשתמש בו כמאכל לבהמות.

לגבי שאריות שבצלחת הוא מסתפק, כאמור. מצד אחד, מדובר בפירות שהיו ראויים לגמרי, וחלה עליהן קדושה. מצד שני, כרגע הם במצב שכולם מתייחסים אליו כפסולת, ולכן לא ברור שעומד בקריטריון של "לאכלה".

גדרי הפסד

דילול פירות

ביחידה 8 עסקנו במשמעות הפסוק "והייתה שבת הארץ לכם לאכלה". בחנו אם יש בכך מצווה, ואם אין, מה משמעות הפסוק.

בהקשר זה למדנו את דברי הרמב"ם ביחס לקציצת ענפים שהתחילו להצמיח פירות:

פירוש המשנה לרמב"ם מסכת שביעית פרק ז משנה י

אסור לקצוץ האילנות בשנה שביעית אם התחילו להוציא פירותיהן, מפני שהוא גוזל בני אדם, לפי שה' נתן פירותיהם לכל אדם

מהרמב"ם נשמע שהמוקד של הפסוק והדרשה הוא "לכם לאכלה". הפירות הם של הכלל, לכן אסור לאדם הפרטי לפגוע בהם, כפי שמסביר התוספות יום טוב. ברם, הוא חולק עליו:

תוספות יום טוב מסכת שביעית פרק ד משנה י

נראה בעיני שהרמב"ם בפירושו לא נתכוון אלא לתת טעם על דרשה דלאכלה ולא להפסד⁴, ואמר שהוא מפני גזל הרבים... ומכל מקום לכאורה אין צריך לטעמו, אלא כך היתה מצות השביעית, שלא להפסיד פירותיה, אבל יהיו הפירות חשובים, ולא נפסדים

התוספות יום טוב אומר שאין צורך להתייחס לפן של הגזלה שבקציצת הענפים. עצם הקדושה שבפירות אוסרת את ההפסד.

הרמב"ם, לעומתו, אינו קושר בשום מקום בין קדושת השביעית לבין איסור ההפסד. לפי הרמב"ם כל האיסור להפסיד את הפירות נובע מהפגיעה בכלל. משל למה הדבר דומה: לשולחן ערוך בכל טוב לכבוד קידוש קהילתי. לכל אדם מן הקהילה יש זכות שווה לאכול ממנו כאוות נפשו. אך אם אדם לוקח אוכל ואינו מנצל אותו כראוי, משייר רבות על הצלחת וכך גורם להפסד, או שעושה בו שימוש פחות מאידיאלי, הרי שבחר לקחת את מה שאחרים היו יכולים לנצל בצורה טובה יותר, ובכך פגע בזכותם.

לפי הרמב"ם, כל איסור "לאכלה ולא להפסד" מבוסס על העיקרון הזה – מותר לכולם לאסוף את הפירות שהם ישתמשו בהם. אך אם יאספו את הפירות ולא ינצלו אותם כראוי, יש בכך גזל הרבים. לכן גם אחרי שהפירות הגיעו לצלחת הפרטית שלי, עדיין יתכן ומעשי יהוו גזל של הרבים. דבר זה אינו מבוסס על הקדושה שבפירות; הקדושה שבפירות אינה מכתיבה שום איסור של בזיון או פגיעה בפירות. הוא מבוסס על זכות האחרים בפירות בלבד.

(ביחידה 8 למדנו את דברי הגרי"פ פערלא, האומר שלפי הרמב"ם אין איסור "לאכלה" מצד עצמו, אלא שאין היתר לקצור אלא אם כן זה נעשה לשימוש של "לאכלה". כאן עולה הצעד הבא: ניצול פחות מאידיאלי של הפירות, כמוהו כלקחה משלחן הקידוש ללא שימוש שמצדיק את הלקיחה. זהו גזל הרבים המדובר פה).⁴

מעקרונות הקק"ל: הנגשת הטבע לכל

מדברי הרמב"ם עולה שחובתנו לשמור על פירות השביעית נובעת מהחובה להיות מודעים לכך שהפירות בעצם שייכים לכולם. ישנה אמנה חברתית המחייבת את כולנו לטפל בפירות בצורה ראויה ונכונה, תוך התחשבות בזולת.

הקק"ל צועדת בדרך זו. היא פועלת להנגשת היערות והפארקים לאנשים עם מוגבלות, מתוך הכרה בהיותה של אוכלוסיה זו חלק בלתי נפרד מכלל תושבי המדינה, שלמענם היא פועלת.

עוד על הנגשת היערות והפארקים לאנשים עם מוגבלות ניתן לראות כאן:
<https://www.kkl.org.il/accessibility-in-forests-and-parks/>

קרן קיימת לישראל
K K L - J N F

הרב בקשי-דורון מציע מספר נפקא מינות למחלוקת זו:

שו"ת בניין אב חלק ג סימן מב

הבדל יש בחלות איסור ההפסד, אם עצם מעשה הפסד הפירות אסור משום קדושתם, הרי שאיסור זה חל רק על פירות שביעית, ולא לפני שיש להם דין פירות, וקדושים בקדושת שביעית. אולם אם איסור 'לאכלה' ולא להפסד, כסברת הרמב"ם, שיש לדאוג שפירות שביעית יהיו לאכלה, ולא לגזול את הרבים, גם לפני שחנטו הפירות אסור להפסידם, בכדי לא לגזול את הרבים.

⁴ שתי הערות משמעותיות על הדברים:

- א. אחרונים רבים מבינים שהבנה זו שהצגנו ברמב"ם מוחלטת. נחלק זאת לשני כיוונים:
  1. הרב קנייבסקי (דרך אמונה שמיטה פרק ה הערה רלב) אומר שאמנם זו דעת הרמב"ם בפירוש המשנה, אך בהלכות הוא חזר בו, וסובר שאיסור הפסד נובע מקדושת הפרי.
  2. בשו"ת לודו (לרבי דוד פרדו) מפרש שהרמב"ם סובר את שני הדברים – האיסור נובע הן מקדושת הפרי, וגם במקומות בהם אין קדושה לפרי (כמו פירות אלו שטרם הבשילו) יש עדיין איסור ממוני.
- ב. לעצם הדברים: ניתן לבאר את ההבנה הזו בשני אופנים: ניתן לומר שהרמב"ם סובר שאין כאן איסור חפצא, הנובע מקדושת הפרי, אלא חובה המוטלת על האדם להתייחס לזכותם של האחרים. לחילופין, יתכן והרמב"ם גם חושב שהחובה ואיסור ההפסד נובע מתכונה של הפרי. התכונה היא הבעלות המשותפת של כלל ישראל בפירות. לאור זאת שיש בעלות משותפת של עם ישראל, ממילא יש השלכות ממוניות. זו לא חובה המוטלת על האדם, אלא תכונה פנימית של הפרי. לתכונה זו יתכן ונקרא "קדושת שביעית", כלומר – תכונה פנימית שיש בפרי שמקשרת אותה לשביעית. אך במקרה זה, הקדושה מתייחסת להחלת דיני השביעית על הפרי, ולא להבנה שהפירות דורשים זהירות בשל נשגבותם, אלא מחמת הפן הבעלותי. לדוגמא, יש מקום לבחון אם יש קשר בין זאת שהרמב"ם אינו מייחס את איסור ההפסד לקדושה שבפירות לכך שהרמב"ם אינו סובר שיש מצווה לאכול את הפירות. אמנם יש "קדושה" במובן של חלות דיני השביעית על הפרי, אך הרמב"ם אינו סובר שזה מייצר נשגבות של הפירות.

התוספות יום טוב מתייחס לאיסור הקציצה מצד הפגיעה בקדושת פירות שביעית. כדי לומר כך יש קודם להניח שיש קדושת שביעית בשלב המוקדם של הבשלת הפרי עליו המשנה מדברת. אך לפי הרמב"ם אין צורך בכך; לפי הרמב"ם איסור הקציצה נובע מהפגיעה בזכויות הממוניות של הציבור בפירות הפוטנציאליים. לכאורה אסור לפגוע בזכויות הללו ללא קשר לקדושת הפירות.

❖ הרחבות – פגיעה בספיחים בשביעית

לפי זה יש מקום להתיר דילול פירות בשביעית לצורך גידול מסודר, אם מבלי הדילול הפירות לא יבשילו, ובלאו הכי לא יאכלו, הרי שאין בדילול כל הפסד ... כיוון שאין כאן הפסד של אכילה. ויש לדון מה דין דילול פירות כשבלי הדילול יהיו ראויים לאכילה, אבל בטיב גרוע, ואילו על ידי הדילול הפרי הנותר יתרבה .... אם הפסד הפירות הוא לצורך גידול פירות שביעית, הרי זה לאכלה ולא להפסד!

במידה ואם לא נדלל את הפירות לא יצמחו פירות ראויים, ודאי שמותר לדלל (ומסתבר שאף ראוי לעשות כך). אך אם יצמחו פירות פחות איכותיים, והדילול ישביח את יתר הפירות, האם מותר לדלל? אם ישנו איסור לפגוע בקדושת הפירות, לכאורה המטרה, להשיג פירות איכותיים יותר, איננה מצדיקה פגיעה בפירות הקדושים. אך אם השיקול הוא ההתחשבות בזכות האחרים בפירות, במקרים רבים הכלל יעדיפו דילול של הפירות בכדי שהפירות יהיו איכותיים.

❖ הרחבות – ראיית הגרש"ז להיתר דילול פירות

הפסד הפירות בגרמא

את הדיון הקודם תלינו בשאלה אם איסור הפסד פירות שביעית נובע מקדושתן, או מחמת הפגיעה בזכויות האכילה של הציבור. השלכה נוספת לשאלה זו היא אופן ההפסד האסור, כפי שכותב הרב בקשי-דורון שם:

שו"ת בניין אב חלק ג סימן מב

יש שלמדו .... שאיסור ההפסד נאמר רק במפסיד בידים משום ביזיון קדשים, אבל כשהפירות נפסדים מאליהם על ידי גרמא – מותר. הנה סברא זו יכולה להאמר אם האיסור הוא משום קדושת הפירות שאסור להפסידם, והאיסור הוא במעשה ההפסד. אולם אם האיסור הוא שעל ידי ההפסד נמנעת האכילה של פירות שביעית, מה נפקא מינה כיצד נמנעת האכילה, אם על ידי מעשה או בידים, הרי יש בכך גזל הרבים!

גרמא פוגעת בזכויות האכילה של האחרים, למרות שהיא נעשית בצורה עקיפה. מצד שני, יתכן ופגיעה בגרמא איננה נחשבת זלזול בפירות הקדושים.

(ביחידה 8 למדנו את דברי הגרי"פ פערלא, האומר כי לפי הרמב"ם הפסד פירות שביעית אסור מפני שלמפרע נעלמה ההצדקה לעבור על "לא תקצור". לכאורה הדברים מתאימים לדברי הרב בקשי-דורון – אם הפסד אסור מפני שבכך נעלמה ההצדקה לקצור את הפירות, לכאורה אין זה משנה אם ההפסד נעשה ישירות או בגרמא. כך או כך – מדוע הוא קטף פירות שהוא נמנע מאכילתם?)

ראיות לשאלת הפסד פירות שביעית בגרמא

נבחן בקצרה את הראיות המרכזיות שהובאו להוכיח אם הפסד פירות שביעית בגרמא מותר או אסור:

תלמוד ירושלמי (וילנא) מסכת שביעית פרק ז הלכה א

הדא קניבתא דירקא מסקינן ליה לאיגרא והיא יבשה מן גרמא

עסקנו לעיל בנושא קניבת הירק. מדובר כאן בקניבה שנותרת קדושה. בירושלמי נאמר שניתן להעלות אותה לגג, ושם היא תתייבש. לכאורה משמעות הדברים היא שמותר להניח פירות הקדושים בקדושת שביעית במקום בו ידוע שימהרו להירקב! ברם החזון איש מסביר את הירושלמי באופן שונה:

חזון איש הלכות שביעית סימן יד אות י

נראה דהא דמסקו לאיגרא לא מיקרי מפסיד בידים, דאם לא יבשו ירקבו, והייבוש מעלה להו

יש ירקות שאם הם נותרים לחים הם נרקבים מהר יותר, ואילו אם מייבשים אותם הם מרקיבים יותר לאט. החזון איש מסביר שההתייבשות, במקרה זה של הירושלמי, מאריכה את ימי קניבת הירק, ולא מקצרת אותו. לשיטתו ודאי שאי אפשר להוכיח מדברי הירושלמי הללו.

בפרק ט המשניות עוסקות באיסור ספיחים. חז"ל גזרו איסור על ספיחים, ירקות היכולים לגדול מאליהם, שמא אנשים יתפתו לגדל אותם ולומר שגדלו מעצמם. כפי שנלמד בהמשך, פעמים שחז"ל אף תיקנו שיש לעקור את הירקות.

תלמוד ירושלמי (וילנא) מסכת שביעית פרק ט הלכה א

אין מחייבין אותו לשרש הקורנס (ארטישוק) בשביעית, אבל משקף בעלין, אם צמחו מוצאי שביעית מותר. ולא נמצא מאבד אוכלי בהמה? מאליהן הן אבודין

אמנם אין חובה להשמיד את הארטישוק הצומח מעצמו, אך יש לחתוך את העלים, מפני שזה מונע את המשך הצמיחה של הארטישוק. בירושלמי שואלים אם אין בכך איסור של פגיעה בעלים קדושים, שהרי הם ראויים למאכל בהמה? הגמרא עונה שהאיבוד מתרחש מאליה. לכאורה משמע שאין איסור לייצר מצב שיגרום לעלים הקדושים בקדושת שביעית להתייבש ולהיפגע. ברם, פרשני הירושלמי מבארים באופן מעט שונה:

פני משה מסכת שביעית פרק ט הלכה א

ומשני מאליהן הן אבודין. כשהן עליהן גם כן נכמשין מאליהן, ואינן ראויין למאכל בהמה

הפני משה אומר שבין אם יחתוך את העלים ובין אם לא, העלים יתייבשו (והשאלה היא אם זה יעודד את צמיחת הארטישוק או לא). כלומר, לא מדובר בפעולה שמזרחת פגיעה בעלים הקדושים. ממילא אין להוכיח מכאן אם מותר לגרום לעלים להתייבש (במצבים בהם היובש לא היה מגיע בלאו הכי).

משנה מסכת שביעית פרק ב משנה י

הדלועין שקיימן לזרע, אם הקשו לפני ראש השנה ונפסלו מאוכל אדם, מותר לקיימן בשביעית. ואם לאו – אסור לקיימן בשביעית

פעמים שמגדלים דלעת כדי לאכול, ופעמים שמגדלים דלעת בשביל הזרעים שלו. הרמב"ם מסביר שהטעם של המשנה הוא מפני שאסור להצניע פירות הקדושים בקדושת שביעית ולהפיק מהם תועלת אחרת:

רמב"ם על משנה מסכת שביעית פרק ב משנה י

ואם לאו אסור לקיימן בשביעית, לפי שאסור לקחת פירות שביעית ולהצניעם לזרע

כלומר, ההצנעה לזרע היא בחירה לפגוע בדלעת במקום לנצל אותה, חזק אסור. לכאורה משמע שלהניח פירות שביעית בצד כלול באיסור הפסד.

ניתן להטעים את הדברים על פי הסברא בה פתחנו. אם איסור ההפסד נובע מכך שיש כאן פגיעה בזכותם של האחרים בפירות, מי נתן לאדם הפרטי את הזכות להצניע את הפרי של כולם בכדי שיתקלקל ולאחר מכן יפיק ממנו תועלת חדשה? ברם, הרמב"ם חזר בו מהסבר זה, ופוסק את המשנה באופן שונה:

רמב"ם הלכות שמיטה ויובל פרק ד הלכה יח

הדלועין שקיימן לזרע, אם הוקשו לפני ראש השנה ונפסלו מלאכול אדם, מותר לקיימן בשביעית, שהן מפירות ששית, ואם לאו אסורין כספיחי שביעית

כלומר, הנושא כאן אינו הפסד פירות שביעית, אלא איסור ספיחים. אם כך, אין להביא מכאן כל ראייה להלכות הפסד פירות שביעית.

אדרבה, המהרי"ט אומר שניתן להוכיח שמותר להפסיד את פירות השביעית מכך שהרמב"ם חזר בו! מדוע הרמב"ם שינה את דעתו? לכאורה מפני שהכריע שמותר להפסיד את פירות השביעית!

שו"ת מהרי"ט חלק א סימן פג

ואותה ששינו: (משנה שביעית ב, ו) 'הדלועין שקיימן לזרע והוקשו לפני ראש השנה ונפסלו מאוכל אדם, מותר לקיימן בשביעית ואם לאו אסור לקיימן בשביעית', שפירש הרמב"ם ז"ל דהואיל והם מאכל אדם אסור להפסידו להשהותם לזריעה דלאכלה אמר רחמנא. ליתא מתוך הירושלמי שהבאתי, וכבר חזר בו בחבורו {הרמב"ם בהלכות שמיטה}, וכתב הטעם דאסור לקיימן משום ספיחים, וכן עיקר

ברם, הסבר זה אינו הכרחי. פסיקת הרמב"ם היא הגיונית בהקשר של איסור ספיחים, ולכאורה אין צורך למצוא טעם אחר מדוע לפסוק כך.⁵

הרמב"ם פוסק תוספתא ממנה משמע להיפך, שאסור לגרום להפסד פירות שביעית:

רמב"ם הלכות שמיטה ויובל פרק ה הלכה ה

פירות המיוחדין למאכל אדם אין מאכילין אותן לבהמה לחיה ולעופות, הלכה הבהמה מאליה לתחת התאנה ואכלה אין מחייבין אותו להחזירה, שנאמר "ולבהמתך ולחיה אשר בארצך תהיה כל תבואתה לאכול"

אסור להאכיל את הבהמה את היבול המיועד לאדם. האם יש חובה למנוע מהבהמה להגיע לאוכל? הרמב"ם אומר שהסיבה היחידה שאין חובה למנוע את גישת הבהמה היא מפני שהפסוק אומר שגם לבהמות יש זכויות בפירות.

לכאורה משמע שאם משהו אחר עשוי לפגוע באוכל, מוטל על האדם להציל אותו מפגיעה!

חזון איש שביעית סימן י אות ד

סלקא דעתך לחייבו כדי לשמור מאכל אדם מן ההפסד

לסיכום:

ביחס למשנה האוסרת קציצת ענפים שהתחילו להצמיח פרחים, הרמב"ם מבאר שאיסור ההפסד מבוסס על זכות הכלל ליהנות מהפירות. מי שפוגע בפירות, או שאינו מנצל את הפירות בצורה אידיאלית פוגע בזכותם של האחרים ליהנות מהפירות כראוי. אם כך, הרמב"ם סובר שאיסור הפסד פירות שביעית נובע מהבעלות המשותפת שאסור לאחרים לפגוע בה. התוספות יום טוב חולק עליו, ואומר שאיסור ההפסד נובע מקדושתם.

הרב בקשי-דורון מציע שתי נפקא מינות:

דילול פירות

במידה ואם לא נדלל את הפירות לא יצמחו פירות ראויים, ודאי שמותר לדלל (ומסתבר שאף ראוי לעשות כך). אך אם יצמחו פירות פחות איכותיים, והדילול ירביח את יתר הפירות, האם מותר לדלל? אם ישנו איסור לפגוע בקדושת הפירות, לכאורה המטרה, להשיג פירות איכותיים יותר, איננה מצדיקה פגיעה בפירות הקדושים. אך אם השיקול הוא ההתחשבות בזכות האחרים בפירות, במקרים רבים הכלל יעדיפו דילול של הפירות בכדי שהפירות יהיו איכותיים.

הפסד הפירות בגרמא

גרמא פוגעת בזכויות האכילה של האחרים, למרות שהיא נעשית בצורה עקיפה. ברם יתכן ופגיעה בגרמא איננה נחשבת זלוזל בקדושת הפירות.

ראיות לשאלת הפסד פירות שביעית בגרמא

א. בירושלמי (שביעית פרק ז הלכה א) נאמר שמותר להניח את קניבת הירק על הגג, ושם היא תתייבש, למרות שהיא קדושה. לכאורה משמע שמותר לגרום לקניבה הקדושה להתעפש בגרמא. ברם, החזון איש אומר שהייבוש לא יגרום לעיפוש. אדרבה, ייבוש מונע את העיפוש! לכן הוא מותר.

ב. בירושלמי (פרק ט הלכה א) שואלים אם מותר לחתוך את עלי הארטישוק, לכאורה חיתוך זה גורם לאיבוד העלים, הראויים למאכל בהמה. הגמרא אומרת שהם אבודים מאליהם. לכאורה משמע שהחיתוך מותר מכיוון שאין בכך פעולה של קלקול, אלא רק גרימה לכמישה עתידית.

אך הפני משה ופרשנים נוספים מבארים שהכוונה היא שבדרך כלל הם קמלים גם בלי החיתוך, ולכן אין איסור בחיתוך. אם כנים הדברים, יתכן ומשמע להיפך: שאם היה חשש שהחיתוך היה מזרז את הייבוש, הוא היה אסור, שכן אסור לגרום למה שקדוש בקדושת שביעית להתקלקל!

⁵ לכל היותר ניתן לשאול מדוע לא חשב על כך בעת כתיבת פירוש המשנה. אך אין הצדקה לשאול מדוע כן פסק כך בהלכות.

- ג. במשנה (שביעית פרק ב משנה י) נאמר שאסור להצניע לזרע את הדלעת שהקשתה בשביעית. הרמב"ם מבאר בפירושו שאסור לקחת פירות שביעית ולהצניעם. משמע שמכיון שלכולם יש חלק בפירות אלו, אסור לאדם הפרטי להחליט שהוא שומר על הפרי אצלו לניצול אחר, למרות שהוא אינו מנצל אותו בידידו באופן שונה, אלא רק מאפשר לו להשתנות. ברם, בהלכות הרמב"ם פוסק שאסור להשאיר את הדלעת אצלו מפני שהיא אסורה באיסור ספיחים. משמע שהבעיה היא רק מצד ספיחים, ולא מצד הניצול האסור בשמיטה.
- המהרי"ט מוכיח מכך שהרמב"ם חזר בו, ומכריע שמותר להפסיד את פירות השביעית בגרמא. ברם, ראייה זו אינה הכרחית. יתכן והסבר זה פשוט יותר.
- ד. הרמב"ם פוסק תוספתא האומרת שאין חובה למנוע מהבהמות מלאכול פירות הראויים לאכילת אנשים, למרות שאסור להאכיל אותם את הפירות הללו. הרמב"ם אומר שהטעם לכך הוא הפסוק "ולבהמתך ולחיה אשר בארצך תהיה כל תבואתה לאכול". לכאורה משמע שאחרת היה חיוב להציל את הפירות מהחיות! כאמור, גם מכך הראייה איננה הכרחית.

דברי הפוסקים

המהרי"ט נשאל אם מותר להאכיל תולעי משי את עלי התות, למרות שאכילה זו גורמת לפירות להיפגע. הוא פוסק שמותר, מפני שמותר להפסיד את הפירות בגרמא:

שו"ת מהרי"ט חלק א סימן פג

אף אחר יציאת הפרי מותר לקרטס בעלין, ואף על פי שעל ידי כן הפירות מתייבשות ונושרות ... אין בזה משום לאכלה ולא להפסד, הואיל וגרמא הוא ואינם מפסידן ביד

הרידב"ז סובר כדבריו, ולאור זאת מבאר שיש הבדל בין אתרוג של שביעית, שמותר ליטול, למרות שהאתרוג מן הסתם ייפגע, בשונה מאתרוג של תרומה, שאסור:

בית רידב"ז פרק ה סעיף א

מה שאוחז את האתרוג כדרכו לנטילת לולב, שפיר דמי, ובלבד שלא ישפשף אותו בידים, אלא נוטל כדרכו, ועל כרחך בשביעית מותר גרמא, אבל בשל תרומה אסור בנטילה כדרכו, משום דאפילו גרמא אסור, משום דמשמרת תרומותי כתיב

מדבריו עולה שאת התרומה יש חובה לשמור באופן חיובי, שכן התורה ציוותה "משמרת תרומותי" – יש לשמור על התרומה. לעומת זאת, את פירות השביעית אין חובה לשמור, אלא רק אסור לפגוע. שימו לב שלכאורה התלייה שלו יוצאת הפוכה מדברי הרב בקשי-דורון בהם פתחנו! אם החובה נובעת משמירת הקדושה, יש חובה לעשות פעולה חיובית לשמור על הקדושה, כמו שעושים בתרומה. מדוע דבריו יוצאים הפוכים? בהמשך נחיד שמדובר על סוגים שונים של גרמא. המקדש דוד חולק:

מקדש דוד שביעית סימן מב

המהרי"ט ז"ל בתשובה כתב דלגרום הפסד לפירות שביעית מותר, והביא לזה מהירושלמי ... מיהו יש לחלק: דלעולם אסור לגרום הפסד לפירות שביעית, וצריך אף להציל אותם מן ההפסד, אך זה רק מהפסד שהוא על ידי סיבה ... ובזה אינו מחויב לעשות טצדקא שלא יפסד. דאף בתרומה שמחויב להציל מן ההפסד, גם כן לא מצינו שצריך לחולטה בחומץ או שיכבש לה בירקא שלא תפסד, דכל שנפסדת מעצמה מחמת טבעה לא איכפת לן

המקדש דוד אומר שאסור לגרום הפסד ופגיעה בפירות שביעית, אך מצד שני, גם אין חובה למצוא דרכים להציל אותם מפגיעה. לשיטתו, אסור לנו לעשות פעולה שתגרום לקיצור חיי המדף של הפירות. אך גם אין חובה לטרוח ולמצוא דרך להאריך את חיי המדף שלהם. כלומר, גם הסוברים שאסור לגרום להפסד של הפירות מסכימים שאין חובה לחפש דרכים להאריך את חייהם. למדנו בדברי החזון איש לעיל שעקרונית, מצד חובת השמירה על פירות שביעית, יש למנוע מהבהמות גישה לפגיעה בפירות (אלא שהפסוק לימד שגם להם יש זכות בפירות, ולכן למעשה אין למנוע זאת מהם). מצד שני, הוא כותב:

חזון איש שביעית סימן יד אות י

אין איסור להניחן שיירקבו מעצמן

הרב קנייבסקי מגדיר את ההבדל:

דרך אמונה - ביאור ההלכה הלכות שמיטה ויובל פרק ה הלכה ה

י"ל דהחילוק הוא דהיכא דבא ההפסד על ידי מעשה, כגון שבאה בהמה לאכלה, שם חייב להצילה, דכיון דאסור להאכילה לבהמה משום הפסד, חייב גם כן למנוע הבהמה לאכלה (אי לאו קרא ד'לבהמתך', דשריא רחמנא בהדיא). אבל בדבר שאינו עושה כלום, רק מעצמה מתייבשת, אין איסור להעלותה לגג, אף שתתייבש שם במהרה, כיון שאין נעשה שם שום מעשה הפסד אלא שעל ידי שמונחת נפסדת במשך הזמן. וכיון שאין כתיב בשביעית 'משמרת' אין צריך למונעה מזה...

לפי זה, הרואה פירות שביעית מונחין בדרך צריך להגביהן או להזיזן למקום שלא ידרכו עליהן, דכיון דאנשים מפסידין אותן בידיים, ואפילו גוים, צריך למנעם מזה. ומי שיש לו אילן תאנים וכיו"ב ונושרין פירות במקום מדרס בני אדם, צריך כל יום לפנות הפירות שלא ידרסו עליהן, ומכל שכן דצריך לזוהר שלא לדרוס על פירות שביעית, דהוי כמפסיד בידיים

יש להבחין בין שני סוגי גרמא: יש את הטבע של הפרי, שטבעו להירקב. אין חובה להיאבק בכך. אך כאשר גורמים אחרים מאיימים לפגוע בפירות, החזון איש סובר שמכך עלינו לשמור את הפירות. אם כך, גם המקדש דוד והחזון איש, האומרים שיש למנוע את ההפסד בגרמא, מודים שלא מוטל על האדם לפעול כדי למנוע את הרקבון שמגיע לכל פרי וירק, כפי שמביא הרב קנייבסקי בשמו:

דרך אמונה - הלכות שמיטה ויובל פרק ה - ציון ההלכה כט

וראיתי תשובה ממורי חמי {הרב יוסף שלום אלישיב} וזה לשונו: 'לאכלה - ולא להפסד' אמר רחמנא, ואין עליו חיוב שמירה לשומרם מהפסד. ולכן אינו מחויב להכניס את המרק שנתבשלו בהן ירקות שיש בהן קדושת שביעית בפריזידר

מתוך כך הרב קנייבסקי מתלבט מדוע מותר לתת פירות שביעית לילדים שצפויים לפגוע בהם:

דרך אמונה - ביאור ההלכה הלכות שמיטה ויובל פרק ה הלכה ה

בשם מרן דמותר מדינא ליתן פירות שביעית לתינוקות לאכול, אף על פי שמבזבזין, בגרמא מותר, ורק משום חינוך יש למנוע מזה, יש לומר דשאני הכא שנותן להם לאכול, ודרך אכילה הם גם מבזבזין. עוד יש לומר דתינוקות לא גרעי מבהמה, שכתבה התורה שאין צריך למנעה, אף על פי שכל אכילתה נחשבת הפסד במאכל אדם. אך י"ל שאם רואה אותו מבזבז יש לו למנוע בכך, דגם גבי בהמה לא אמרו אלא אם אוכלים, אבל אם רואה אותה דורסת ברגליה ומפסדת י"ל דחייב למנועה, דבקרא לא כתיב אלא 'יתהיה כל תבואתה לאכול'

מהצד השני, הרב צבי פסח פרנק אומר שגם המהרי"ט, המתיר את הפגיעה בגרמא, מודה שיש סוגי גרמא אסורים:

שו"ת הר צבי אורח חיים ב סימן קיא

יסודו של מהרי"ט הוא זה שכתב מקודם דמה שמאכילין לתולעים כמאכל בהמה דמי, ואם כן נמצא שבעצם תלישת העלין אין לדון בזה שהיא פעולה של השחתה והפסד, שהרי הוא תולש ומאכיל כדינם של פירות שביעית, אלא דמכל מקום היה מקום לחשוש, הא סוף סוף מניח פירות התותים להיות כלים ונפסדים? על זה אומר דמכיון דהקלקול נחשב כמאן דלא עביד בידיים, הרי שוב מוכח מהירושלמי דגרמא כי האי מותר.

ולכאורה מוכרח לומר בשיטת מהרי"ט דלאו כללא כייל לכל מיני גרמות, שהרי באמת תנן דשאר כל אילן משיוצא אסור לקוצצו משום הפסד הפירות אף שלא נגמרו לאכילה וכדמבואר בשביעית (פ"ד מ"י), ומעתה אין הכרח מדברי מהרי"ט להתיר בזה שעושה פעולה המפסדת להאוכל, ואף אם יחשב גרמא מכל מקום אפשר דאיסורא קא עביד

הרב פרנק מצמצם את מה שנשמע מדברי המהרי"ט. כוונת המהרי"ט איננה שמותר לגרום לכל הפסד לפרי. הכוונה היא שמותר להשתמש בפרי בשימוש סביר, למרות שתוצאת השימוש תהיה הפסד. לדוגמא: מותר להאכיל את תולעי המשי את העלים, מכיוון שזה האוכל שלהם. יתכן ושימוש זה אסור ביחס לתותים של תרומה, מכיוון שעל התרומה יש להגן באופן חיובי. אך ביחס לפירות שביעית אין חובה שכזו. אך אין זה אומר שמותר לגרום לפגיעה בפירות. מה שמותר הוא להשתמש בהם באופן הסביר, למרות שזה גורם לכך שיתקלקלו. עתה ניתן להבין בצורה טובה יותר את דברי הרי"ב ז. אסור להשתמש באתרוג של תרומה לנטילת לולב, מפני שהשימוש פוגע בפרי. לעומת זאת, מותר ליטול אתרוג של שביעית, מפני שזהו השימוש הרגיל שלו. כפי שאומר

הרב פרנק בשם המהרי"ט, מותר להשתמש בפירות שביעית בשימוש הרגיל, גם אם זה עשוי לגרום לפגיעה בהם.

הסיבה לכך היא שפירות השביעית ניתנו "לכם – לאכלה". איסור הפגיעה בפירות שביעית נובע מכך שאלו פירות של כולם, מניין לאדם הפרטי הזכות לפגוע בפירות השייכים לכולם? לעומת זאת, חובת השמירה על תרומה נובעת מקדושתן. את הקדושה הזו יש לשמור, אסור להשתמש בפירות הללו באופן שיפגע בהם!

לחידוד גבולות המחלוקת:

המהרי"ט והרידב"ז אומרים שמותר להשתמש בפירות השביעית כדרכם, גם אם השימוש יגרום להפסד. המקדש דוד והחזון איש סבורים כי יש לבצע פעולות המונעות את הפגיעה האקטיבית בפירות (לדוגמא – להרים את הפירות ממקום בו סביר שיירמסו), אך אין חובה לבצע פעולות המאריכות את חיי המדף של הפירות (לדוגמא – אין חובה להכניס את פירות השביעית למקרר בכדי למנוע את הקלקול).

הבעיה בהשלכת פירות שביעית לפח

מדוע אסור להשליך את שאריות הפירות הקדושים בקדושת שביעית לאשפה? האחרונים העלו מספר בעיות:

שו"ת משפט כהן (ענייני ארץ ישראל) סימן פה

ובעניין השלכת הקליפין, אם הם ראויים לנקותם ולאוכלם ולא נמאסו כל כך, יש לומר שאין בו משום הפסד. אלא דיש לומר: שאם הוא בעניין שמי שכבר ראה אותם מאוסין לא יאכלם מחמת מיאוס, כבר נקרא הפסד. כהא ד'ינהי דלא חזיא בפניו, שלא בפניו מחזי חזיא, ומכל מקום מקרי זה הפסד, שהרי בפניו לא חזיא

הרא"ה קוק אומר שאם יש אוכל הראוי לאכילה, ומשליך אותו לאשפה, הרי שבאותו רגע הוא לוקח דבר שנחשב בעיני אנשים אוכל והופך אותו לפסולת, לדבר מלוכלך שאדם לא יאכל. הוא סובר שאף פעולה זו כלולה באיסור הפסד.

הגרש"ז מעלה בעיה אחרת:

הר המור עמוד צו

מה שמחמירים לא לשים את הקליפות תוך פח האשפה, הוא רק מפני שמקדימים אחר כך לשורפם ולהפסידם, בשעה שהם עדיין ראויין לבהמה, ומה גם בזמננו שיהודים שורפים את הזבל

הוא מצביע על שתי בעיות – האחת היא שיש בכך "לפני עיוור", שהרי הוא גורם לאנשים העוסקים באשפה להשמיד את פירות השביעית (בין אם זה על ידי שריפה ובין אם זה על ידי דחיסה). הפן הראשון לכאורה משיב אותנו לדברי החזון איש: אסור להניח פירות שביעית במקום בו צפויים אנשים לבוא ולפגוע בהם! לאור זאת הוא פוסק (בהוראותיו לקראת השמיטה תשנ"ד) שיש להשאיר את השאריות בשקית נפרדת עד שיתחילו להתקלקל.

הרב אשר וייס מחדד שלכאורה הדברים תלויים במחלוקת המהרי"ט והחזון איש. ברם, למסקנה הוא דוחה את הדברים:

מנחת אשר שביעית (תשע"ה) - עמוד קצ - קצא

הוצאת פירות לאשפה אינו הפסד בידים, דאינו מפסיד את הפירות בעצם, ואין בזה אלא גרם הפסד ... ועיין במהרי"ט שם שהעלאת פירות לראש הגג ליבשן נחשב גרם הפסד והוא הדין לדעתי בהנחת פירות באשפה. ואף דהחזון איש (יד, י) נקט דהעלאת פירות לגג הוי הפסד בידים, נראה דבנידון דידן יודה אף החזון איש דלא הוי מזיק בידיים דמבחינת הפירות אין נפקא מינה אם מונחים הם במרפסת ביתו או במקום האיסוף עד אשר יבואו לאסוף אותם לאשפה, מה שאין כן כשמעלן בראש גגו במקום שהשמש מכה ומייבשת

הרב וייס אומר שאין בעיה להניח את הפירות באזור איסוף האשפה, מפני שעד שהפירות נאספים אין הבדל בין ישיבתם בבית או שם. גם החזון איש יודה שבמקום שאינו מזרח את הפגיעה בפירות אין סיבה להחמיר ולא להשליך את השאריות הקדושות לאזור האשפה.

הרב יהודה עמיחי מעלה בעיה שלישית, ואומר שגם המהרי"ט יודה שיש בכך בעיה:

התורה והארץ חלק ו עמוד 239

בזריקת השאריות לאשפה שהיא בחלקה כבר רקובה, וגורמת להרקבת הירקות האחרים, אין זה גרמא מותרת אלא מעשה המזיק בפועל, והדבר אסור. על כן נראה שיש לעטוף את קניבת הירק ואת שאריות האוכל בנייר, ובזה לכולי עלמא... אין בכך הפסד פירות שביעית והדבר מותר

ברם, הרב אלישיב מקל:

משפטי ארץ (תשע"ב) פרק כא הערה 25

הגרי"ש אלישיב הורה ... בדבר שעומד להפסד אין איסור לגרום להפסדו, משום שגרם הפסד אינו אסור מצד עצם המעשה, כמו הפסד בידים, אלא מצד הפסד התכלית שלמענו עומד

אם נשוב לחקירה בתחילת דברינו, הרב אלישיב נוקט בצורה חד-משמעית שהבעיה בהפסד איננה קשורה לקדושת הפרי, אלא לזכות הציבור בפירות. ממילא, פרי שהולך לאבדון בכל מקרה, אין בעיה לגרום לו הפסד. כאמור, הרב אשר וייס מחמיר יותר מהרב אלישיב, וסובר שאסור לזרוק את שאריות האוכל לפח. הוא מסביר את הבעייתיות, ומבאר את הדרך הנכונה לטפל בשאריות המזון:

מנחת אשר שביעית (תשע"ה) עמוד קצט

בספר אורחות רבינו (ב, שמט) מובא בשם הגאון ר' חיים קנייבסקי שבבית אביו הגדול הקהילות יעקב זצ"ל לא נהגו בפח שמיטה, אלא רוקנו מה שנשאר לתוך שקית ניילון שקשרו וזרקו לאשפה, וכמו שנוהגין בתרומה בזמן הזה ... ולכאורה יש עדיפות במנהג זה, דבפח שמיטה לא נמלטנו לגמרי מחשש הפסד, דאף כאשר מחליפים מדי יום את שקית הפסולת, הלא פשוט דמה שנזרק בפח בבוקר כבר התחיל להתקלקל בערב, ובפרט בימי הקיץ החמים, ואם כן כשזורקים לפח את שאריות ארוחת הערב יש כאן הפסד בידיים. ועוד דכאשר זורקים לפח אחד את השאריות של לפתן פירות מתוק עם שאריות פירות של צליית בשר ביחד עם מרק ירקות וכדומה פשוט דיש בזה הפסד בידים. ואם נצטרך לייחד פח מיוחד לכל סוג אוכל ולכל שעה ושעה אין לדבר סוף, והרי זה גזירה שאין רוב הציבור יכולין לעמוד בו. ובאמת לא נהגו להחמיר כולי האי. אבל כאשר מרוקנים שאריות של כל מנה ומנה לשקית ניילון וקושרים את השקית נמלטנו מחשש הפסד. ובאמת כך נהגו בתרומה בזמן הזה ולמה נחמיר בפירות שביעית יותר מבתרומה ... ומשום כך נראה דבפח שמיטה קולא הוא ולא חומרא, דכדי למנוע את הטירחא לרוקן את שאריות המזון בכל סעודה וסעודה לשקית ניילון ולקושרה, הקילו לזרוק את השאריות של כל היום כולו לפח השמיטה, אך אין כל ריעותא בזריקה לאשפה בשקיות אטומות

לסיכום:

היחס בין פירות שביעית ומעשרות

בתוספתא נאמר שבשונה ממעשרות, פסולת פירות שביעית קדושה כפירות השביעית עצמה. הרמב"ם פסק את התוספתא להלכה. מדוע הפסולת קדושה? שני פירושים מרכזיים נאמרו לדברי התוספתא:

ר"י קורקוס, רדב"ז, כסף משנה, מקדש דוד: ביחס לפירות שביעית, הפסולת נחשבת נספחת לפרי, וממילא הקדושה חלה גם על הפסולת.

רדב"ז, חסדי דוד, דרך אמונה: קדושת שביעית חלה גם על חלקי הפרי שאינם ראויים למאכל אדם כלל, מחמת היותם ראויים למאכל בהמה או שימושים אחרים.

הנפקא מינה בין השיטות היא אם ישנה קדושה בקליפות וגרעינים שאנשים רגילים לזרוק, למרות שיש עליהם אוכל. אך שאלה חשובה יותר ללימוד שלנו הוא אם ניתן להסיק מהלכות תרומות ומעשרות להלכות שביעית. לפי הכיוון הראשון לכאורה אי אפשר, מכיוון שכל דבר שנספח לפרי קדוש בקדושת שביעית, בשונה מתרומה ומעשר שני. לפי הכיוון השני אמנם יש קריטריון של "לכם", המחיל קדושה על חלקים שאינם ראויים לאכילה, אלא לשימושים אחרים. אך גדרי פסולת שכבר איננה ראויה לאכילה לכאורה יהיו זהים.

הפוסקים נוטים לכיוון זה, ועל כן נמשיך ונברר את גדרי פסולת פירות שביעית על ידי עיון בהלכות פסולת של תרומה.

ניפוי

המשנה (מסכת תרומות פרק יא משנה ה) אומרת שמותר לנפות קמח של תרומה כדרך שמנפים קמח של חולין. ברם, אם מנפה בצורה יותר מדוקדקת, יש להניח את הפסולת בצד, ולא לאבדו, מכיוון שיש בו קמח ראוי לאכילה. הרמב"ם בפירושו למשנה זו מדגיש שיש להניח בצד כל דבר שראוי לאכילה. כך הרמב"ם גם פוסק בהלכות הריבמ"ץ, לעומתו, אינו מזכיר את השאלה אם הוא ראוי לאכילה, אלא אם דרכו להיאכל. הוא רואה את הכלל, שעושה כדרך שעושה בחולין, ככלל מכריע – מה שאנשים רגילים להתייחס אליו כפסולת הוא פסולת. אם ניפה יותר מהכמות שאנשים רגילים לנפות, אזי יש לנהוג בכך קדושת שביעית, אך לא מחמת עצם היותו ראוי לאכילה, אלא מחמת ששינה מדרכם של בני אדם.

קניבה

המשנה במסכת עדויות (פרק ג משנה ג) מביאה מחלוקת בין רבי דוסא וחכמים כיצד יש לנהוג בקניבת ירק של תרומה. רבי דוסא אומר שבטלה קדושתו, וחכמים אומרים שהיא עומדת בקדושתה. בירושלמי (תרומות פרק יא הלכה ד) אומרים שגם חכמים מודים שמותר להשליך קניבת ירק של בעלי בתים, ואסרו רק קניבה של גננים. ניתן להציע שתי אפשרויות לביאור דברי חכמים:

- ישנם חלקים של האוכל שבאמת אינם ראויים למאכל. כאשר חותכים אותם, ודאי שאין בהם קדושה.
- אמנם הגננים חותכים בצורה גסה, אך החיתוך של בעלי הבתים קובע את הסטנדרט של מה נחשב חיתוך מינימלי.

הרמב"ם פוסק שאם יש בקניבת הירק משהו ראוי לאכילה, יש לנהוג בו קדושה. משמע שפוסק כאפשרות הראשונה – קניבת הירק נותרת בקדושתה כל עוד יש בה משהו הראוי לאכילה. הריבמ"ץ משווה בין הניפוי לבין הקניבה. הוא אומר שכשם שמותר לנפות קמח באופן הסביר, כך מותר לקנב ירקות באופן הסביר, והחלק המקונב אינו קדוש. דבריו תואמים את שיטתו: ניתן להסיר כל דבר שאנשים רגילים להסיר, וקדושתו סרה.

להלכה

הגרש"ז והרב טיקוצ'ינסקי הולכים בדרכו של הרמב"ם, ופוסקים שאם נותר פרי על הגרעין, יש לנהוג בו קדושה, למרות שרוב בני האדם היו משליכים אותו. הרב אלישיב ומורנו ורבנו הרב שאול ישראלי הולכים בדרכו של הריבמ"ץ, ופוסקים שאם הסיר את הפרי מהגרעין, כדרך שבני אדם מסירים, מותר להשליכו לאשפה. ברם, הגרש"ז מתלבט אם הוא הדין בשיירי צלחות. יתכן וישנו הבדל בין שאריות של פרי, שאין בהם רבב, והם לא השתנו ממצבם הטבעי, אלא שהם דבוקים לגרעין, לבין שיירי צלחות, שכבר נמאסו, ולכן הוא נוטה להתיר להשליך אותם.

הראוי לבהמה שבחברה שלנו לא טורחים לשמור לבהמות

כפי שלמדנו, גם מאכל הבהמה קדוש בקדושת שביעית. החזון איש מתלבט אם הגדרת 'מאכל בהמה' היא הגדרה אובייקטיבית, או תלויה בזמן ובמקום. הרב וזנר תמה על עצם ההתלבטות – אם חז"ל קובעים שאוכל מסוים קדוש כמאכל בהמה, וכי ההרגל שמשתנה עם הזמנים ישנה את ההלכה האמורה במשנה? נראה שהחזון איש מתלבט אם יש לבחון את האוכל הראוי לבהמות מבחינה אובייקטיבית, מחמת היות האוכל ראוי לבהמה (בדומה לשיטת הרמב"ם), או מבחינה סובייקטיבית, מבחינת השימוש ביבול בפועל (בדומה לשיטת הריבמ"ץ). הגרש"ז משיב על כך: בודאי שההרגל האנושי משפיע על ההלכה. קדושת השביעית מבוססת על הקריטריון של 'לכם לאכלה'. אם כך, "אתם" הוא הקריטריון הקובע. מה שאנשים רגילים לשמור ולהשתמש בו קדוש בקדושת שביעית, ומה שרגילים לזרוק אינו קודש. הגרש"ז מבחין בין שלושה דברים: שאריות פרי על הגרעין, שמצד עצמו הוא פרי לכל דבר – יש להחמיר כשיטת הרמב"ם ולנהוג בו קדושת שביעית. אך זאת רק מכיוון שאין חולק שיש שם אוכל. חלק מהפרי שאנשים אינם מתייחסים אליו כאוכל, ומעולם לא התייחסו אליו כאוכל, אין בו קדושה כלל, גם אם אפשר תיאורטית להשתמש בו כמאכל לבהמות.

לגבי שאריות שבצלחת הוא מסתפק, כאמור. מצד אחד, מדובר בפירות שהיו ראויים לגמרי, וחלה עליהן קדושה. מצד שני, כרגע הם במצב שכולם מתייחסים אליו כפסולת, ולכן לא ברור שעומד בקריטריון של "לאכלה".

גדרי הפסד

ביחס למשנה האוסרת קציצת ענפים שהתחילו להצמיח פרחים, הרמב"ם מבאר שאיסור ההפסד מבוסס על זכות הכלל ליהנות מהפירות. מי שפוגע בפירות, או שאינו מנצל את הפירות בצורה אידיאלית פוגע בזכותם של האחרים ליהנות מהפירות כראוי. אם כך, הרמב"ם סובר שאיסור הפסד פירות שביעית נובע מהבעלות המשותפת שאסור לאחרים לפגוע בה. התוספות יום טוב חולק עליו, ואומר שאיסור ההפסד נובע מקדושתם. הרב בקשי-דורון מציע שתי נפקא מינות:

דילול פירות

במידה ואם לא נדלל את הפירות לא יצמחו פירות ראויים, ודאי שמותר לדלל (ומסתבר שאף ראוי לעשות כך). אך אם יצמחו פירות פחות איכותיים, והדילול ישביח את יתר הפירות, האם מותר לדלל? אם ישנו איסור לפגוע בקדושת הפירות, לכאורה המטרה, להשיג פירות איכותיים יותר, איננה מצדיקה פגיעה בפירות הקדושים. אך אם השיקול הוא ההתחשבות בזכות האחרים בפירות, במקרים רבים הכלל יעדיפו דילול של הפירות בכדי שהפירות יהיו איכותיים.

הפסד הפירות בגרמא

גרמא פוגעת בזכויות האכילה של האחרים, למרות שהיא נעשית בצורה עקיפה. ברם יתכן ופגיעה בגרמא איננה נחשבת זלזול בקדושת הפירות.

ראיות לשאלת הפסד פירות שביעית בגרמא

- א. בירושלמי (שביעית פרק ז הלכה א) נאמר שמותר להניח את קניבת הירק על הגג, ושם היא תתייבש, למרות שהיא קדושה. לכאורה משמע שמותר לגרום לקניבה הקדושה להתעפש בגרמא. ברם, החזון איש אומר שהייבוש לא יגרום לעיפוש. אדרבה, ייבוש מונע את העיפוש! לכן הוא מותר.
- ב. בירושלמי (פרק ט הלכה א) שואלים אם מותר לחתוך את עלי הארטישוק, לכאורה חיתוך זה גורם לאיבוד העלים, הראויים למאכל בהמה. הגמרא אומרת שהם אבודים מאליהם. לכאורה משמע שהחיתוך מותר מכיוון שאין בכך פעולה של קלקול, אלא רק גרימה לכמישה עתידית. אך הפני משה ופרשנים נוספים מבארים שהכוונה היא שבדרך כלל הם קמלים גם בלי החיתוך, ולכן אין איסור בחיתוך. אם כנים הדברים, יתכן ומשמע להיפך: שאם היה חשש שהחיתוך היה מזרז את הייבוש, הוא היה אסור, שכן אסור לגרום למה שקדוש בקדושת שביעית להתקלקל!
- ג. במשנה (שביעית פרק ב משנה י) נאמר שאסור להצניע לזרע את הדלעת שהקשתה בשביעית. הרמב"ם מבאר בפירושו שאסור לקחת פירות שביעית ולהצניעם. משמע שמכיוון שלכולם יש חלק בפירות אלו, אסור לאדם הפרטי להחליט שהוא שומר על הפרי אצלו לניצול אחר, למרות שהוא אינו מנצל אותו בידי באופן שונה, אלא רק מאפשר לו להשתנות. ברם, בהלכות הרמב"ם פוסק שאסור להשאיר את הדלעת אצלו מפני שהיא אסורה באיסור ספיחים. משמע שהבעיה היא רק מצד ספיחים, ולא מצד הניצול האסור בשמיטה. המהרי"ט מוכיח מכך שהרמב"ם חזר בו, ומכריע שמותר להפסיד את פירות השביעית בגרמא. ברם, ראיה זו אינה הכרחית. יתכן והסבר זה פשוט יותר.
- ד. הרמב"ם פוסק תוספתא האומרת שאין חובה למנוע מהבהמות מלאכול פירות הראויים לאכילת אנשים, למרות שאסור להאכיל אותם את הפירות הללו. הרמב"ם אומר שהטעם לכך הוא הפסוק "ולבהמתך ולחיה אשר בארצך תהיה כל תבואתה לאכול". לכאורה משמע שאחרת היה חיוב להציל את הפירות מהחיות! כאמור, גם מכך הראיה איננה הכרחית.

מדברי הפוסקים על פגיעה בפירות בגרמא

המהרי"ט נשאל אם מותר להאכיל תולעי משי עלי תות. בתשובה (חלק א סימן פג) הוא נכנס לפנים רבים של השאלה. אחת ההתלבטויות היא שאכילת העלים גורמת לפירות להיפגע. הוא אומר שמכיוון שמדובר בגרמא, ואינו מפסיד את הפירות בידיו, מותר.

הרידב"ז מסכים, ומסביר שלכן מותר ליטול את אתרוג הקדוש בקדושת שביעית, למרות שהוא עלול להיפגע. בשונה מתרומה, עליה התורה קבעה "משמרת", אסור לפגוע בפירות שביעית במכוון, אך באופן שאינו מכוון – מותר. בהר צבי מצמצם את ההיתר, ומבאר שהכוונה היא שמותר לנצל את הפירות (כמו – שהתולעים יאכלו את עלי המשי, נטילת לולב), למרות שתהיה פגיעה בפירות. אך אין היתר פשוט לפגוע בפירות בעקיפין על מנת לפגוע. המקדש דוד חולק ואומר שאסור לגרום לפגיעה בפירות. הוא מסכים שאין חובה להציל את הפירות, אך אסור לגרום להם להיפגע.

החזון איש והרב קנייבסקי אומרים שיש חובה למנוע מפגיעה פעילה (כמו בהמה שבאופן פעיל אוכלת את הפירות), אך אין חובה למנוע פגיעה מכוונת הטבע (כמו התייבשות). נפקא מינות: אין חובה להכניס למקרר. אך יש חובה להזיז אותם ממקום בו אנשים צפויים לדרוך עליהם, או ילדים עלולים להתעלל בהם. ברם, מותר לתת אותם לילדים לאכול כדרכם, למרות שילדים נוטים לבזבז ולפגוע באוכל. לחידוד גבולות המחלוקת:

המהרי"ט והרידב"ז אומרים שמותר להשתמש בפירות השביעית כדרכם, גם אם השימוש יגרום להפסד.

המקדש דוד והחזון איש סבורים כי יש לבצע פעולות המונעות את הפגיעה האקטיבית בפירות (לדוגמא – להרים את הפירות ממקום בו סביר שיירמסו), אך אין חובה לבצע פעולות המאריכות את חיי המדף של הפירות (לדוגמא – אין חובה להכניס את פירות השביעית למקרר בכדי למנוע את הקלקול).

הבעיה בהשלכת פירות שביעית לאשפה

האחרונים מציגים מספר סיבות שונות לאסור השלכה של פסולת הראויה לאכילה לתוך האשפה:

- הראי"ה קוק: אומר שבהשלכת הפירות לאשפה הוא לוקח דבר הראוי לאכילה וממאיס אותו בעיני הבריות.
  - הרב יהודה עמיהי: זה לא רק בזיון בעיני הבריות. הפירות באמת נרקבים מהר יותר כשהם נוגעים בפסולת אחרת.
  - הגרש"ז: הפסולת, בעודה ראויה לאכילה, עוברת עיבוד (דחיסה או שריפה וכדו'), ובהשלכתו גורם לפירות להיות מושמדים. אם כך, בהנחתו שם הוא גם מכשיל את מפני האשפה!
- הרב אשר וייס אומר שמותר להניח את הפירות באזור האיסוף, מפני שעד האיסוף אין הבדל בין ישיבתם בבית וישיבתם ליד האשפה. לחילופין ניתן לשים בתוך שקית ניילון, ולהשליך לאשפה הביתית, ואותה להוציא רק אחרי שהאוכל מתחיל להתקלקל.

הרב אלישיב חולק על כל זאת. הוא אומר שאין איסור לאבד פרי שבלאו הכי איש לעולם לא יאכל. מסתבר שסובר שאיסור הפגיעה בפרי נובע מזכות האחרים בפירות. אם הפרי לא ינוצל על ידי אחרים, אין שום בעיה להשליך אותו לאשפה.

ביחידה זו הגדרנו את גדרי איסור הפסד פירות השביעית. ביחידה הבאה נעסוק בהגדרת חיוב הפקרת הקרקע בשביעית.